

УДК 343.977

**ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ТА ЙОГО ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ В
АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ****Кравчук Т.О.**

Академія рекреаційних технологій та права, Україна, м. Луцьк

Обґрунтовано основні питання дослідження джерел доказів в адміністративному процесі. Вивчено критерії оцінки висновку експерта в адміністративному суді та певні особливості. Досліджено поняття висновку експерта та його використання в ході доказування у адміністративному процесі. Викладено класифікацію висновків за змістом предмета ствердження, за ступенем ствердження, за наявністю (відсутністю) логічних союзів, за якістю зв'язку. Сформульовані вимоги щодо оцінки висновку експерта. Розглянуто поняття висновку експерта як процесуального документу, що здійснюється на основі спеціального завдання суду та як результату розумової діяльності. Відзначено, що в адміністративному судочинстві відсутнє таке поняття як «допит», на відміну використовується поняття «судовий виклик» та «роз'яснення в суді».

Ключові слова: джерела доказів, оцінка висновку експерта, висновок експерта, класифікація висновків експерта, допит, судовий виклик, роз'яснення в суді.

Kravchuk T.O. The Estimation of the expert's statement and its evidentiary value in administrative legal proceedings of Ukraine / Academy of recreational technologies and the right, Ukraine, Lutsk

The basic questions of research of evidence sources in the administrative procedure were substantiated. The evaluation criteria of

expert's conclusion in the administrative court and certain features was studied. The concept of expert's conclusion and its use during the course of proof in the administrative procedure were researched. Classification of conclusions on the basis of content of statement's subject, statement's degree, presence (absence) of logical conjunctions, of connection quality is stated. The requirements for evaluation of expert's conclusion are formulated. The concept of expert's conclusion as a procedural document, which is conducted on the basis of a special court assignment, and as a result of mental activity is discussed. It is noted that there is no concept of "questioning" in the administrative court proceeding, but the concepts of "subpoena" and "providing clarification in the court" are used.

Key words: sources of evidence, the expert evaluation, expert opinion, examination, legal challenge, explaining in court.

Дослідження питань джерел доказів відбувалося у кожному історичному періоді побудови адміністративного процесу. Відповідно до існуючого чинного адміністративного законодавства суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин адміністративного провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Одним з важливих доказів за судово-процесуальним законодавством вважаються висновки експертів [1, с. 230].

Результатом проведення кожної експертизи є відповідний документ, який має назву висновок експерта. Він є одним із передбачених законодавством України процесуальних джерел доказів. Висновок експерта підлягає оцінці судом та особою, що проводить

дізнання, слідчим, прокурором, як і будь-яке джерело доказів. Те, що висновки експертизи ґрунтуються на спеціальних, наукових знаннях експерта, призводить в криміналістичній науці до різних точок зору щодо мети, змісту і об'єму оцінки висновку експерта. Дослідженню поняття висновку експерта та його використання в ході доказування у адміністративному процесі присвячені роботи таких вітчизняних вчених як В.В. Гордєєв, О.М. Дубенко, О.М. Круглов, В.К. Колпаков, О.М. Нечитайло, О.В. Умнова та інші.

Метою даної публікації є розгляд окремих теоретичних проблем оцінки висновку експерта та його доказового значення в адміністративному судочинстві.

Висновок експерта – це письмове повідомлення про хід проведеного ним дослідження і про результати з питань, що вирішуються. Стаття 102 КПК України регулює зміст висновку експерта [2]. Більш детально його структура регламентована різними відомчими нормативними актами МВС, МЮ, СБУ, МОЗ України тощо. Висновок експерта поділяється на три частини: вступну, дослідницьку і заключну. В дослідницькій частині висновку повинна бути всебічно викладена вся зроблена експертом робота. «Процес формування висновку експерта відображається за допомогою опису методів, засобів техніки і отриманих результатів. Погляди щодо змісту висновку експерта в криміналістичній літературі є дискусійними. Так, Л. В. Пустовалова вважає, що у висновку експерта, як у процесуальному документі відображений процес формування переконання експерта. На думку Д.Я. Мирського і Є.М. Лівшиц, докладне викладення методики дослідження, техніки застосування кожного методу є недоцільним, оскільки перевіркою правильності самого ходу дослідження слідчі і судді практично не займаються, а для вирішення сумнівів у вірності дій експерта призначають повторну

експертизу. Р.С. Белкін, Г.В. Прохоров-Лукін вважають необхідним скорочення змісту висновку експерта, «замість викладення методики дослідження можна послатися на відповідну літературу або методичне джерело, у якому вона докладно описана» [3, с. 74].

З цим не погоджуються Н.І. Клименко, С.А. Ципенюк та інші. Експертиза займає важливе місце в адміністративному судочинстві, її функція полягає у вирішенні питань на підставі спеціальних пізнань і навичок, що виникають під час провадження і судового розгляду адміністративних справ. У кримінальних справах об'єктами експертного дослідження можуть бути люди, трупи, речі, документи, транспортні засоби, явища і процеси [4, с. 82]. В адміністративних – об'єктами експертного дослідження є документи, людські стосунки і дії, транспортні засоби, тощо. Метою дослідження є добування і перекодування в зрозумілу для суб'єкта доказування і учасників процесу доказову інформацію, створення нових доказів [5, с. 207-208]. Згідно ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» та п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» [6, с. 23] судово-експертна діяльність в Україні здійснюється державними спеціалізованими установами і відомчими службами, до яких належать науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції і Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України. Вона також може здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії) та громадянами за разовими договорами.

Доказова цінність висновків експерта залежить від логічної форми. В літературі з судової експертизи викладені наступні класифікації висновків за цією підставою: а) за змістом предмета ствердження:

висновки про індивідуальний об'єкт або родову (групову) належність; за ступенем ствердження: категоричні і ймовірні; б) за наявністю (відсутністю) логічних союзів: альтернативні і однозначні, а також умовні і безумовні; в) за якістю зв'язку: стверджувальні і негативні [3, с. 74].

Висновок оцінюється за критеріями наукової достовірності й доказового значення. Суд або прокурор, як зазначали Р.С. Белкін, А.І. Вінберг та І.Л. Петрухін, можуть і повинні перевірити не тільки логіку експертного доказування, але й розібратися у висунутих експертом наукових положеннях, щоб упевнитися в достовірності й повноті висновків експерта [7, с. 280].

Висновок про індивідуальний об'єкт є прямим доказом факту тотожності. Підставою для висновку про тотожність є достатня сукупність співпадаючих ознак при відсутності розбіжностей, які не можуть бути пояснені. Діагностичні висновки формулюються в тих випадках, коли об'єкт відомих, тобто віднесений до відомого класу об'єктів і необхідно з'ясувати його якості і час (давність) виготовлення об'єкта, початковий стан, механізм утворення слідів, напрям нанесення пошкоджень або утворювання слідів. Висновок про родову (групову) належність будується за типом класифікаційного, тобто в ньому констатується, що порівняльні об'єкти належать до одного і того ж класу, роду, виду або групи. Такий висновок є непрямим доказом тотожності, цінність його вища, чим вужча група до якої відноситься об'єкт. Підставою для такого висновку є достатня сукупність різних (групових) ознак при відсутності або недостатній кількості індивідуальних ознак. Висновок категоричний формулюється тоді, коли він повністю обґрунтований і не викликає сумнівів в рамках проведеного дослідження. Висновок ймовірний дається експертом лише при високому ступені –вірогідності факту, що встановлюється.

При наявності сумнівів в вірності відповідей експерту слід давати висновок про неможливість вирішення поставленого питання.» За логікою цей висновок це непрямий доказ встановлюємого факту. Вірність висновку експерта перевіряють і оцінюють шляхом співставлення висновків з іншими доказами, які зібрані по справі, з'ясування питання про те, чи не суперечить висновок іншим матеріалам, в тому числі іншим висновкам експертів по даній справі. Оцінка висновку експерта є складною розумовою діяльністю» [3, с. 75].

Під час оцінки висновку експерта, як джерела доказів, суддям слід брати за основу оцінку компетенції експерта, який проводив експертне дослідження, сучасний рівень застосованих дослідницьких методів, повноту, логічну й наукову обґрунтованість висновків експерта тощо.

Висновок експерта, як джерело доказів, містить сукупність фактичних даних, встановлених у результаті дослідження матеріальних об'єктів особою, обізнаною в певній галузі науки, техніки, або інших спеціальних знань і з використанням цих знань, а також відомостей, зібраних у кримінальній справі [8, с. 700]. Хід і результати дослідження фіксуються у висновку з додержанням вказаного в законі процесуального порядку (ст. ст. 101, 102 КПК України). Експертне дослідження можна розглянути в двох аспектах: 1) висновок експерта – це процесуальний документ, тому, що дослідження здійснюється на основі спеціального завдання органу дізнання, слідчого, прокурора або суду; 2) висновок експерта – це результат розумової діяльності експерта, який базується на отриманих у ході дослідження даних та логічно виведених умовиводах, тому, що це кінцевий результат проведеного дослідження, відповідь експерта на поставлені питання. Тобто, висновок експерта необхідно розглядати відповідно до його подвійної природи [4, с. 82].

Для висновку експерта як джерела доказів суттєвим є те, що він: а) є результатом науково-обґрунтованого дослідження; б) походить від особи, яка володіє визначеними спеціальними знаннями, без використання яких було б неможливим саме дослідження; в) надається з додержанням спеціально встановленого процесуального порядку; г) ґрунтується на зібраних у справі доказах [8, с. 700]. Зміст оцінки висновків експерта, як і інших джерел доказів, становлять допустимість, автентичність та повнота [7, с. 281].

Висновок експерта як окремий вид джерела доказів має певні особливості: експерт повідомляє особі, яка призначила експертизу, фактичні дані, встановлені ним особисто під час проведення дослідження в межах поставленого завдання на підставі наявних у експерта спеціальних знань [6, с. 83]. Оцінка допустимості висновку експерта неможлива без визначення компетентності експерта. Оцінка висновку експерта з точки зору компетентності полягає у вивченні питань, окреслених перед експертом, та їх віднесенні до тієї чи іншої галузі знань; у вивченні фактичних даних, встановлених експертом, а також вирішенні питання, які саме спеціальні знання були необхідні для їх встановлення; ознайомленні з даними, що характеризують експерта як спеціаліста в певній галузі знань; та визначенні того, чи належать до компетенції експерта наукові положення й методи дослідження, застосовані під час проведення експертизи. На допустимість впливає справжність об'єктів, досліджуваних експертом.

Одна із особливостей оцінки висновку експерта – необхідність спеціального мотивування підстав, за якими висновок не береться до уваги. Встановлення суперечності між висновком експерта та іншими даними по справі ще не свідчить про достовірність висновку. Суперечливі дані підлягають новій оцінці, у ході якої можуть бути

встановлені погрішності у результатах місця події або обшуку, помилки у показаннях свідків або потерпілого або інші [3, с. 76].

Частина 1 статті 101 КПК України тлумачить висновок експерта як «докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи». Висновок повинен: а) ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження (ч. 3 ст. 101 КПК України); б) не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими (ч. 5 ст. 101 КПК України); в) надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку (ч. 7 ст. 101 КПК України); г) передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза (ч. 9 ст. 101 КПК України); г) не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку (ч. 10 ст. 101 КПК України). Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта (ч. 4 ст. 101 КПК України) [2, с. 4].

Експерт: а) дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність (ч. 3 ст. 101 КПК України); б) експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 101

КПК України). Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки (ч. 8 ст. 101 КПК України) [2, с. 4].

Відзначемо, що на відміну від кримінального судочинства в адміністративному суді не використовують таку форму як допит. В адміністративному судочинстві відсутнє таке поняття як «допит», на відміну використовують поняття «судовий виклик» та «роз'яснення в суді». Стаття 33 КАСУ передбачає в ч. 1 – судові виклики і повідомлення (які здійснюються повістками про виклик і повістками-повідомленнями). Повістки про виклик у суд надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, а повістки-повідомлення – особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою (ч. 2 ст. 33 КАСУ). Судовий виклик або судове повідомлення осіб, які беруть участь у справі, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів здійснюється рекомендованою кореспонденцією (листом, телеграмою), кур'єром із зворотною розпискою за адресами, вказаними цими особами, або шляхом надсилання тексту повістки, складеного відповідно до статті 34 КАСУ факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), електронною поштою, телефонограмою, опублікування у друкованому засобі масової інформації (ч. 3 ст. 33 КАСУ). Повідомлення шляхом надсилання тексту повістки здійснюється за тими самими правилами, що і повідомлення шляхом надсилання повістки, крім випадків, установлених КАСУ. Якщо фізична особа, яка бере участь у справі, діє через представника і суд не вважає її особисту участь обов'язковою, він може направити повістку лише представникові (ч. 5 ст. 33 КАСУ) [9, с. 2].

Результатом всебічної оцінки висновку експерта, як доказу, може бути встановлене наступне:

1) висновок визнається повним, категоричним, науково обґрунтованим, якщо він відповідає іншим, зібраним за справою матеріалам;

2) у висновках експерта виявляється ряд фактичних неточностей, незначних розбіжностей в датах, математичні помилки і описки, які могли виникнути в результаті недбалості експерта, але вони не впливають на достовірність висновку;

3) висновок експерта є непереконливим, містить у собі недостатньо ясні формулювання і неповні відповіді на поставлені слідчим питання;

4) висновок експерта визнається науково необґрунтованим;

5) буде очевидною неповнота дослідження, оскільки в процесі розслідування виникли нові обставини, які не могли відобразитися в цьому експертному висновку;

6) експертом перевищені повноваження, надані йому законом (вирішення правових питань, питань, які виходять за межі його компетенції, які не потребують спеціальних знань);

7) висновок експерта суперечить іншим доказам у справі [10, с. 102].

Таким чином, оцінка висновку експерта є відповідальним, кропітким етапом використання доказів. Однак для процесуальної особи, на практиці, оцінка висновку експерта здебільшого зводиться до перевірки того, чи на всі поставлені питання експерт дав відповідь, а це не є рівноцінним навіть перевірці повноти висновку, тобто всіх обставин проведеного дослідження, а не тільки збігу кількості відповідей і питань [11, с. 169]. Висновок експерта не має переваг перед іншими доказами, хоча він і ґрунтується на спеціальних знаннях.

Вони повинні порівнюватися з іншими доказами й оцінюватися судом. Повнота висновку експерта передбачає: а) повноту використання матеріалів, наданих експерту; б) застосування різноманітних методів дослідження, що доповнюють один одного, які необхідні для достовірної відповіді на поставлені запитання; в) повноту опису у висновках ходу роботи, виконаної експертом.

Литература:

1. *Експертизи в судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.*
2. *Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua>]. – Режим доступу в мережі Інтернет: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.*
3. *Клименко Н.І. Висновок експерта як джерело доказу в судочинстві / Н.І. Клименко // Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 31 березня 2011 року); Національна академія внутрішніх справ, навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів. – К.: [Б. в.], 2001. – С.73-76.*
4. *Климчук М.П. Інформаційна цінність висновку експерта, як джерела доказів у кримінальній справі / М.П. Климчук, С.І. Марко // Правова інформатика. – 2011. – № 3-4 (31). – С. 81-88.*
5. *Белкин А.Р. Теория доказывания: научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: Норма, 1999. – 418 с.*
6. *Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.97 р. № 8 (із змінами, внесеними згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 25.05.98 р. № 15) // Судові експертизи в Україні: збірник*

нормативних актів (станом на 15 червня 2002 р.). – К.: Юрінком-Інтер, 2002. – С. 23-29.

7. Панько Н. А. Допит експерта в суді як засіб оцінки його висновку / Н.А. Панько // Часопис Київського університету права / Київський університет права НАН України. – 2013. – № 1. – С. 280-284.

8. Жогин Н.В. Теория доказательств в советском уголовном процессе / Н.В. Жогин. – М.: Юрид. лит., 1973. – 736 с.

9. Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua>]. – Режим доступу в мережі Інтернет:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page3?text=%E5%EA%F1%EF%E5%F0%F2>

10. Притузова В. А. Заключение эксперта как доказательство в советском уголовном процессе / В. А. Притузова. – М.: Юрид. лит., 1959. – 161 с.

11. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – С. 195–197.

References:

1. Yekspertizi v sudoviy praktitsi: nauk.-prakt. posib. / za zag. red. V. G. Goncharenka. – 2-ge vid., pererob. i dopov. – К.: Yurinkom Inter, 2010. – 400 s.

2. Kriminalniy protsesualniy kodeks Ukraïni [Yelektronniy resurs: <http://zakon5.rada.gov.ua>]. – Rezhim dostupu v merezhi Internet: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Klimenko N. I. Visnovok eksperta yak dzherelo dokazu v sudochinstvi / N. I. Klimenko // Yekspertne zabezpechennya rozsliduvannya okremikh vidiv zlochiniv: materialy naukovopraktichnoï konferentsii (Kiïv, 31 bereznia 2011 roku); Natsionalna akademiya vnutrishnikh sprav, navchalno-naukoviy institut pidgotovki slidchikh i kriminalistiv. – К.: [B. v.], 2001. – S.73-76.

4. Klimchuk M. P. *Informatsiyana tsinnist visnovku eksperta, yak dzherela dokaziv u kriminalniy spravi* / M. P. Klimchuk, S. I. Marko // *Pravova informatika*. – 2011. – № 3-4 (31). – S. 81-88.
5. Belkin A. R. *Teoriya dokazyvaniya: nauchno-metodicheskoe posobie* / A. R. Belkin. – M.: Norma, 1999. – 418 s.
6. *Pro sudovu ekspertizu v kriminalnikh i tsivilnikh spravakh : Postanova Plenumu Verkhovnogo Sudu Ukraïni vid 30.05.97 r. № 8 (iz zminami, vnesenimi zgidno z postanovoyu Plenumu Verkhovnogo Sudu Ukraïni vid 25.05.98 r. № 15)* // *Sudovi ekspertizi v Ukraïni: zbirnik normativnikh aktiv (stanom na 15 chervnya 2002 r.)*. – K.: Yurinkom-Inter, 2002. – S. 23-29.
7. Panko N. A. *Dopit eksperta v sudi yak zasib otsinki yogo visnovku* / N. A. Panko // *Chasopis Kiïvskogo universitetu prava / Kiïvskiy un-t prava NAN Ukraïni*. – 2013. – № 1. – S. 280-284.
8. Zhogin N. V. *Teoriya dokazatelstv v sovetskom ugolovnom protsesse* / N. V. Zhogin. – M.: Yurid. lit., 1973. – 736 s.
9. *Kodeks administrativnogo sudochinstva Ukraïni* [Yelektronniy resurs: <http://zakon3.rada.gov.ua>]. – Rezhim dostupu v merezhi Internet: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page3?text=%E5%EA%F1%EF%E5%F0%F2>
10. Prituzova V. A. *Zaklyuchenie eksperta kak dokazatelstvo v sovetskom ugolovnom protsesse* / V. A. Prituzova. – M.: Yurid. lit., 1959. – 161 s.
11. *Derzhavne upravlinnya: problemi administrativno-pravovoï teorïi ta praktiki* / za zag. red. V. B. Aver'yanova. – K.: Fakt, 2003. – S. 195–197.